

Komedie středověku či renesance?

V této eseji se budu zabývat Božskou komedií Danta Alighieriho, konkrétně první částí, to jest Peklo. Chtěl bych zasadit toto dílo do kontextu autorovy doby a jeho života a krátce popsat děj. Dále se budu určitě zabývat tím, proč je tento text na pomezí středověku a renesance, čím se autor inspiroval v antice a čím naopak spadá do své doby. Budu se věnovat postavě Vergilia a vztahu mezi ním a Dantem. Dále bych chtěl psát o inspiraci Homérovou Odysseou a dalšími antickými díly. V neposlední řadě bych se chtěl zaměřit na formu a jazyk, kterým je dílo psané.

Dante Alighieri byl italský básník, který žil na přelomu 13. a 14. století. Jeho rodným městem je Florencie, ve které bylo v tomto středověkém období stále mnoho odkazů k její antické minulosti a není pochyb, že se zde hodně inspiroval. Dante se angažoval v politice tohoto města, roku 1300 se stal dokonce nejvyšším představitelem. Potom, co se dostala k moci nepřátelská strana, byl však Dante vyhnán z Florencie a už se nikdy nemohl vrátit zpět. Jeho největším dílem, které psal posledních asi dvacet let svého života, je Božská komedie (původně pouze Komédie, přívlastek božská dal dílu až Boccaccio, kterému připadala tak skvělá). Toto dílo pojednává o putování Danta do ráje za svou láskou Beatricí. Toto putování je rozděleno do tří částí: Peklo, Očistec a Ráj. Jak už jsem se zmínil výše, já se budu zabývat první částí, tedy Peklem.

Příběh začíná Dantovým blouděním temným lesem hříchu, odkud se snaží dostat. Východiskem se pro něj stane vrchol ozářený sluncem. Když na něj však šplhá, postaví se mu do cesty pardál (symbol smyslnosti), lev (symbol pýchy) a vlčice (symbol lakoty), přes které nemá šanci se dostat. Je zahnán šelmami až ke kraji, odkud padá. Záchranou se mu stane postava, ve které Dante rozezná Vergilia. Ten mu nabídne jedinou možnost. Musí projít Peklem. Buď jím projde, nebo v něm skončí. Vergilius se tak stává jeho průvodcem. Společně putují devíti kruhy Pekla, ve kterých Dante potkává Florentány, kteří zde skončili za své hrozné hříchy, a baví se s nimi. Čím níže jdou, tím větší hříšníky potkávají. Dorazí až na samotné dno, kde ční velký Lucifer. Odtud pokračuje jejich putování do Očistce.

Tím, že Dante v tomto díle rozřazuje skutečné lidi, kteří žili nebo stále žijí ve Florencii, do jednotlivých okruží Pekla a konec konců i do Ráje a Očistce, tím se jim vysmívá. To je důvod

proč své dílo nazývá komedií. Nebojí se do Pekla vrhnout ani takové lidi, jako je papež a vysoce postavení hodnostáři ve společnosti. Otevřeně tak kritizuje jejich chování. Sám si ale nejsem jistý, jestli vržení do Pekla se dá stále považovat za kritiku, lepší výraz by byl přímo odsouzení. Dante jim nedává šanci, nepočítá s tím, že by kritika vedla k jejich nápravě.

Text nelze jednoznačně charakterizovat. Mísí se v něm prvky antického a prvky středověkého eposu, což způsobuje, že začíná nabývat rysy renesance. Je evidentní, že systém Pekla, Očistce a Ráje, jaký je zde, pochází z křesťanského světa, ostatně se samotným výkladem očistce přišel až sv. Tomáš Akvinský, který žil ve třináctém století. Pokud se však podíváme na tento text, zjistíme, že Dante antiku obdivoval a určitě z ní hodně čerpal. Jeho největším vzorem byl Vergilius, jedna z hlavních postav literatury starověku. Je evidentní, že k němu vzhlížel a zbožňoval ho. Inspirací pro něj byla i jeho Aeneida, ve které se Vergilius odkazuje na Homéra a jeho básně Odysseu a Iliadu. Je ale poměrně zajímavé se podívat na vztah mezi postavou Vergilia a Danta, fiktivní vztah, který vytvořil Alighieri vlastní rukou. Vladimír Mikeš zmiňuje zajímavý poznatek Mandelštama (ruského básníka a literárního kritika dvacátého století), který se dílem také zabýval do hloubky. „*Dante je chudák, říká, všimněte si, že od začátku do konce Komédie se neumí chovat, neví, jak si má stoupnout, co říct. Jindy jej mistr přísně okřikne: Co to děláš, prosím tě?! A on pak za ním tiše zahanbeně šlape, neodvází se špitnout. Tu a tam ho Mistr pochválí: Dobře se ptáš!*“¹ Dante je v roli žáčka. Projevuje se to i na jeho nešikovnosti. Ujíždějí mu nohy, klouže, někdy ho Mistr musí vzít a přenést. Dante je úplně malinký, tak malinký, aby dokázal proklouznout Peklem až na konec a dostat se z něj ven. Proč ze sebe ale dělá takové nemehlo? „*Ty vidíš dál než on, ty, prozíravý žák nové doby - aniž tušíš, že vedeš ty jej! Dante kráčí bezpečně a Vergiliovi dává přednost. Jakoby mluvil sám se sebou, se svou láskou, se svou záchranou, kterou pro sebe vymyslel, aby se jeho samota stala úplnější, celistvější, aby se stala rozhovorem.*“²

---

¹ DANTE ALIGIERI, Božská komedie, Peklo, přeložil Vladimír Mikeš, 1. Vydání, Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1978, str.245

² DANTE ALIGIERI, Božská komedie, Peklo, přeložil Vladimír Mikeš, 1. Vydání, Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1978, str.246

Dante se nechal inspirovat Odysseou, Aeneidou a dalšími antickými eposy, a některé postavy dokonce v jeho Pekle přímo vystupují, například Odysseus. Dante ho vrhl do osmého kruhu Pekla mezi hříšníky, kteří se provinili lstivostí. Tato Odysseova vlastnost, která u něj byla ve starověku ceněna, a dělala ho chytrým, je nyní jeden z těžkých hříchů a Odysseus za něj navěky hoří v pekelných plamenech. V příběhu se vyskytuje i samotný Homér, který je v Limbu, což je místo pro lidi, kteří nekonali nic špatného, ale nebyli pokřtěni. Několikrát také zmiňuje Vergiliova Aenea, hlavního hrdinu Aeneidy. Příběh, který přímo navazuje na Homérovy eposy. Aeneas prchá z hořící Tróji a snaží se najít nový domov. Toto putování mu trvá několik let, během kterých se dostává do všelijakých nebezpečných situací. Mimo jiné sestupuje do podsvětí (stejně jako Odysseus), kde mluví se svým otcem. Je možné, že právě v těchto dvou příbězích našel Alighieri inspiraci pro své putování.

„Prchl jsem Kirké, byl jsem volný znova,

když po roce jsem ujel z Gaety,

jak Aeneas ji potom pojmenoval.

A neplatilo na mne dojetí,

syn ani otec, ani dluhy lásky,

dluh Penelopu sevřít v objetí

mě nedokázal odvést od otázky,

jaký je svět, svět s láskou, se žaly,

neřestmi, ctnostmi, odvěkými závazky.“³

Jak už jsem říkal, samotná cesta do podsvětí provází Odysseův i Aeneův příběh. *„Pravda, antika už znala cesty do podsvětí, cesty do hlubin podreality, ale to byli v případě Orfeově i*

---

³ DANTE ALIGHIERI, Božská komedie, Peklo, přeložil Vladimír Mikeš, 1. Vydání, Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1978, str.158-159

Odysseově výlety. ⁴ Říká Vladimír Mikeš. Dantova cesta má mnohem větší váhu. Možná je to i jasným systémem, který je v křesťanském světě v porovnání s řeckou mytologií, kde je mnoho bohů, kteří si navzájem i odporují, a je to velký chaos. Dante ví, že musí zvládnout cestu peklem, jinak bude uštván hroznými šelmami a skončí v pekle nadobro.

Dante dokázal spojit mýtický a křesťanský svět, takovým způsobem, že se navzájem nerušily a přitom dávaly smysl. V řeckých mýtech byli bohové a nadlidská stvoření to, co tvořilo celý svět. V tomto případě je to však jinak. Tato stvoření využívá Dante pro nastolení řádu a pro doplnění světa do podoby, v jaké je v knize.

Vzhledem k tomu, že se příběh odehrává v Pekle, kde hříšníci pykají za své hříchy, je poměrně jasné, že to, co je správné a to, co je špatné, je určováno desaterem a křesťanskými pravidly a jako je tomu ve středověkých eposech, zrada je zde vnímána jako ten nejohavnější hřích. V antických eposech máme zradu spíše spojenou s tou odysseovskou lstivostí a vychytralostí. Pokud se ale zaměříme na formu, tak zde přetrvávají určité rysy z antiky. Například detailnost popisu se tomu velmi blíží, v řeckých mýtech je řečeno vše, co by čtenář měl vědět. Tyto texty nejsou ale nijak alegorické, za sáhodlouhými popisy se nic neskrývá. To pro Peklo neplatí. Dante toto posouvá na jinou rovinu. Tato popisnost tu je, ale vstupuje sem jinak, například přes dialogy Vergilia a Danta:

„Jsi Vergilius, pramenitá studna,

z níž rozlévá se řeka v jazyku?

Ty naše světlo a cti básníků.

kéž jsem tě, lásko, četl dost a bystře

a hodně vyčet ze tvých veršů.

Ty jsi můj autor, tobě říkám: Mistře,

jen od tebe jsem přejal krásný styl

---

⁴ DANTE ALIGIERI, Božská komedie, Peklo, přeložil Vladimír Mikeš, 1. Vydání, Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1978, str.241

a za své pocty vděčím jen tvé jiskře.

Kvůli té šelmě jsem se odvrátil,

pomoz mi od ní, ty jsi tolik věděl,

ztiš tlukot tepen a chvění mých žil.“⁵

Dante padá ze skály a místo toho, aby žádal hned o pomoc, skládá chvály Vergiliovi a teprve na konci jeho monologu ho prosí o záchranu. Tato situace se opakuje poměrně často. Pomocí toho Alighieri dosáhne detailního popisu situace či prostředí, ale zároveň udrží dynamiku příběhu, protože se stále jedná o rozhovor, ve kterém čekáme na reakci. Dále je také hodně detailní v líčení hrozných muk, která hříšníci zažívají, někdy bychom tyto zprávy označili až za naturalistické.

„A tu mne bodly nářky jako dýky,

dýky, jež měly spíš hrot ze žalu,

a já si zacpal uši před výkřiky.

Valdichiany v červenci a v září,

puch Maremmy snad čišel z kanálů,

dech Sardinie vanul z děsných tváří,

z té velké stoky stoupal stejný puch

jak z hnijících ran, které se paří.⁶

Když si vezmeme linku Odysseova putování, vidíme, že se odehrává chronologicky po jedné dlouhé lince, která nikam neuhýbá. Kdežto v tomto textu je sice jeden příběh, jedna hlavní

---

⁵ DANTE ALIGIERI, Božská komedie, Peklo, přeložil Vladimír Mikeš, 1. Vydání, Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1978, str.8-9

⁶ DANTE ALIGIERI, Božská komedie, Peklo, přeložil Vladimír Mikeš, 1. Vydání, Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1978, str.175

linka, kterou je putování Danta a Vergilia Peklem, avšak je zde spousta vsunutých příběhů jednotlivých lidí, které po cestě potkávají. Příběh je tvořen mnoha vztahy mezi postavami. Tím se dostávám k tomu, jak pracuje Dante s tzv. třemi jednotami. Je to jednota místa, jednota času a jednota děje, o kterých poprvé píše Aristoteles ve své Poetice. Vyplývá z ní, že drama je *krásné* a kvalitní právě, když se jedná o jeden příběh, který se odehrává v jeden čas a na jednom místě. Můžeme to vidět například v Sofoklově Antigoně, jednom z nejtypičtějších řeckých dramát. Příběh se odehrává v Thébách a jedná se o spor mezi Antigonou a králem Kreónem, který odmítá pohřbit jednoho z dvou zesnulých bratrů Antigony. Příběh jde chronologicky a během dvou dnů dojde až do tragického závěru. Tento text se správně pohybuje v Aristotelem daných jednotách. Přestože Peklo není divadelní hra, Dante tyto tři jednoty moc dobře znal a na první pohled by se mohlo zdát, že je také jednoduše splňuje. Je to tak však docela? Příběh se odehrává v Pekle. To je poměrně ucelený pojem, je těžko představitelné, ale vnímáme to jako jedno místo. Alighieri z něj však udělá spletitý systém, kdy ho celé rozdělí do několika okruží, přičemž, některá se dělí na mnoho dalších žlebů. Dost často jsou poměrně nepřehledná, např. osmé okruží, které je rozděleno do desíti žlebů a cesta do devátého okruží vede studnou, která je uprostřed všech těch žlebů. Příběh se má odehrávat v jednom dni. Odehrává se, ale ve věčnosti Pekla. Existuje tam něco jako jeden den? „*Druhý čas v pekle je stojatá nekonečná přítomnost. Ale je to ještě přítomnost, když nekonečně stojí*“⁷ A o poslední jednotě (jednotě děje) jsem již mluvil. Na první pohled je to jeden příběh, avšak odehrává se v něm spousta dalších.

Poměrně revoluční bylo, že tento text nebyl napsán v latině, tak jak tomu bylo zvykem, nýbrž v italštině. Dante byl vůbec první, kdo se odvážil toto udělat. Můžeme v tom vidět opět jeho směřování k renesanci a tedy i jistou inspiraci v antice. Chtěl psát jazykem, který byl blízký obyčejnému lidu a latinsky uměl pouze malý zlomek tehdejší italské populace. Text je ale psán ve verších a poezie byla brána jako to vznešené. Dante tak dokázal skvěle mísit nízké a vysoké.

---

⁷ DANTE ALIGHIERI, Božská komedie, Peklo, přeložil Vladimír Mikeš, 1. Vydání, Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1978, str.251

*„Křik jsem to s tváří vzhůru a ti tři
to vzali za své a jen rozpačitě
se změřili jak ten, kdo pravdu zří“⁸*

...

*„ máš-li jednou z temnot vyjít zpět
a spatřit hvězdy tam, kde lidé bydlí,
nezapomeň i o nás vyprávět.“⁹*

Zde vidíme, jak dokázal v text pracovat se zvukomalbou. Když si tyto dvě ukázky přečteme, tak můžeme vytušit atmosféru chvíle, bez toho aniž bychom věděli, co se v textu zrovna odehrává. První ukázka je mnohem více dramatická a agresivní, všechny ty r a ř a v nás vyvolávají spíše negativní pocity. V druhé ukázce, která se nachází pouze o pár řádku níže, je použito více měkkých souhlásek a působí poměrně jiným dojmem.

Jako další inspiraci z antiky bychom mohli brát určitou snahu o nápravu provinění vůči rádu. Dante bloudil lesem hříchu a jediná záchrana před jeho zatracením, jediný způsob, jak může pokračovat ve své cestě, je, že musí projít Peklem. Pouze tak může opět žít dál. Když se ale koukneme na Odysseův příběh, vidíme, že hlavní hrdina bojuje především s nepříjemnými okolnostmi, které ho potkávají. „Brodí“ se osudem, který mu bohové předurčili. Nebojuje s ním, lépe řečeno, spíše přežívá. V tomto případě se tváří Alighieriho text více jako středověký. Neřekli bychom, že Dante pouze bojuje s okolnostmi, které mu byly předurčeny. Na začátku je sice postaven před situací, kdy nemá příliš na vybranou, na druhou stranu ale

---

⁸ DANTE ALIGIERI, Božská komedie, Peklo, přeložil Vladimír Mikeš, 1. Vydání, Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1978, str.98

⁹ Tamtéž

nevíme, co této situaci předcházelo. Pravděpodobně bychom řekli, že to byly činy Danta, za které nyní pouze nese zodpovědnost.

Jak už jsem říkal, díla jako Odyssea nejsou téměř nijak alegorická. Za tím, co je napsáno, se neskrývá nic podstatnějšího. To u toho textu určitě neplatí. Na konec bych se zaměřil na číselnou symboliku. Nejdůležitější a nejvíc opakované je číslo tři. Celá Božská komedie se odehrává v Pekle, Očistci a Ráji. Ráj a Očistec mají třicet tři zpěvů a jediné Peklo má třicet čtyři. Všech zpěvů dohromady je tedy sto. Jsou psány v tercínech (tříveršových strofách), opět je tu tedy číslo tři. Vidíme tedy, že symbolů pro Svatou trojici, je v textu mnoho. Příběh se (ještě ke všemu) odehrává roku tisíc tři sta o Velikonocích. Tou dobou bylo Dantovi třicet pět let. To může odkazovat ke smrti Ježíše Krista, který byl ukřižován přibližně v tomto věku na Velký pátek.

Myslím si, že jsem zmínil mnoho rysů, které si Dante bere z antiky, a mnoho rysů, které jsou naopak středověké. Ale proč se tím zabývám? Proč rozebírám tento přibližně sedm set let starý text ještě dnes? Dante se stal jedním z nejdůležitějších lidí v historii italštiny. Byl u jejího zrodu a bez něj by pravděpodobně nebyla taková, jaká je dnes. Nejdůležitější je však Dantovo poselství o cestě, které se nemůžeme zhostit, i kdybychom chtěli. O možnosti a nemožnosti od ní utéct a o čase na našem útěku. *„Číst Dantovy zpěvy a nespojovat si je se současností, je nemyslitelné. Proto byly přece napsány. Jsou to střely vyslané k ulovení budoucnosti. Volají po komentáři ve futuro.“* Komentuje tuto problematiku Osip Mandelštam. *„My jsme experimentální tance Dantovy Komédie pohřbili pod nánosem bohoslovecké terminologie, školometské gramatiky a alegorického ignorantství a přečísli jsme Danta k obrazu mrtvé vědy, zatímco jeho teologie byla zdrojem dynamiky.“*¹⁰

---

¹⁰ DANTE ALIGIERI, Božská komedie, Peklo, přeložil Vladimír Mikeš, 1. Vydání, Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1978, str.243

Zdroje:

Vlastní četba:

Dante Alighieri – Peklo

Homér – Odysseia

Sofokles - Antigona

Použitá literatura: DANTE ALIGIERI, Božská komedie, Peklo, přeložil Vladimír Mikeš, 1. Vydání, Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1978

Internetové zdroje:

https://is.muni.cz/th/383679/ff_b/Jan_Konupek_Dantovo_Peklo.txt

https://cs.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%B5sk%C3%A1_komedie#Struktura_d%C3%ADla

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Aeneis>

https://theses.cz/id/8n2sqv/Bakalskaprce-Petra_Mihalkov.pdf

<http://www.zapnimozek.cz/ctenarskydenik/bozska-komedie/>